

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr lic. Krzysztofa Mętlewicza

Kapłaństwo eucharystyczne w teologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI

napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Mariana Kowalczyka SAC

w Katedrze Teologii Dogmatycznej Wydziału Teologicznego

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2024, s. 388

Nauczanie Soboru Watykańskiego na temat sakramentu Ciała i Krwi Pańskiej Katechizm Kościoła Katolickiego wyraża w następujący sposób: „Eucharystia jest centrum i szczytem życia Kościoła, ponieważ Chrystus włącza Kościół i wszystkie jego członki do swojej ofiary uwielbienia i dziękczynienia, złożonej raz na zawsze Ojcu na krzyżu” (KKK 1407; por. KL 10). Katechizmowa definicja podkreśla, że wszyscy ochrzczeni, każdy na swój sposób, są włączeni przez Chrystusa do sprawowania Jego ofiary, którą raz na zawsze złożył na krzyżu.

Dysertacja ks. Krzysztofa Mętlewicza podejmuje zagadnienie udziału kapłaństwa powszechnego i kapłaństwa ministerialnego w kulcie eucharystycznym. Praca składa się ze spisu treści (s. 3–4), wykazu skrótów (s. 5–8), Wstępu (s. 9–25), czterech rozdziałów (s. 26–337), Zakończenia (s. 338–347) i Bibliografii (s. 348–388).

Rozdział pierwszy (s. 25–124) zatytułowany *Kapłaństwo jako pośrednictwo w sprawowaniu Misterium Chrystusa*, ma na celu wykazanie istnienia ścisłej relacji pomiędzy kapłaństwem sakramentalnym, kapłaństwem chrzcielnym a Eucharystią w dziełach Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Rozdział drugi zatytułowany *Eucharystia źródłem kapłańskiej egzystencji* ukazuje Eucharystię jest fundament życia i duchowości prezbitera i biskupa. Rozdział trzeci (s. 194–277) pt. *Kapłaństwo jako posłanie eucharystyczne do świata*, ma na celu teologiczne dowartościowanie osób świeckich. Czwarty i ostatni rozdział pt. *Kapłaństwo eucharystyczne w urzeczywistnianiu communio Kościoła*, ukazuje rolę Eucharystii

w budowaniu Kościoła jako komunii w oparciu o relacje pomiędzy papieżem i kolegium biskupów, biskupem a prezbiterami i diakonami, pomiędzy prezbiterami i świeckimi.

Zgodnie z art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2021 r. z późn. zm.) i zaleceniami Rady Doskonałości Naukowej zawartymi w poradniku dla recenzentów opublikowanym w roku 2022 s. 8–9 rozprawa doktorska powinna być oceniana w oparciu o trzy kryteria, które zostaną zastosowane w obecnej opinii.

1. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie albo dyscyplinach

Stwierdzam, że ks. mgr lic. Krzysztof Mętlewicz w swojej pracy doktorskiej wykazał, że posiada ogólną wiedzę teoretyczną z teologii nabytą w czasie studiów magisterskich i licencjackich a pogłębioną dzięki badaniom naukowym prowadzonym na potrzeby doktoratu. W dysertacji Autor porusza zagadnienia z zakresu teologii dogmatycznej, teologii liturgii, teologii laikatu, historii Kościoła, wykazując się kompetencją i wiedzą w różnych dziedzinach teologicznych.

Punktem ciężkości rozprawy doktorskiej jest Eucharystia, kapłaństwo chrzcielne i kapłaństwo sakramentalne w teologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Autor pracy wykazał się wiedzą na temat teologii niemieckiego myśliciela oraz umiejętnością interpretacji jego tekstów. We Wprowadzeniu wskazał na trzy powody uzasadniające wybór pism Josepha Ratzingera/Benedykta XVI jako główne źródło pracy. Po pierwsze, „Joseph Ratzinger/Benedykt XVI powszechnie uchodzi za jednego z najwybitniejszych teologów przełomu XX i XXI wieku” (s. 13). „Drugim, niezwykle ważnym powodem wyboru dzieł Josepha Ratzingera/Benedykta XVI do pracy badawczej jest niezwykła głębia, z jaką omawiał tematy kluczowe dla przedstawionej dysertacji”, tzn. kapłaństwo, laikat i Eucharystia (s. 14). Trzecim powodem jest osobiste przeżywanie kapłaństwa ministerialnego przez kard. Ratzingera (s. 15). Doktorant w swojej pracy nie ogranicza się jednak do dzieł Ratzingera, każdy rozdział i paragraf pracy rozpoczyna się bowiem od zaprezentowania nauczania Kościoła oraz wypowiedzi teologów by następnie na tym tle „zaprezentować w możliwie całościowej formie myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI” na dany temat (s. 26).

Znajomość ogólnej wiedzy teologicznej potwierdza również bardzo obszerna bibliografia z której Doktorant korzystał pisząc swoją pracę (s. 348–388). Zawiera ona źródła

podstawowe, czyli dzieła Josepha Ratzingera i nauczanie Benedykta XVI, źródła teologiczne do których należą dokumenty soborowe, nauczanie papieży, dokumenty synodalne, dokumenty kongregacji watykańskich, dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej oraz inne dokumenty kościelne i księgi obrzędowe, dzieła pisarzy chrześcijańskich z okresu pierwszego tysiąclecia Kościoła i scholastyki, literaturę przedmiotu, w której znajduje się sześć artykułów Autora dysertacji, literaturę pomocniczą i netografię.

2. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora

Autor dysertacji wykazał się umiejętnością postawienia głównego problemu pracy oraz wskazania metod które pozwolą na jego rozwiązanie.

Doktorant we Wstępie pracy wskazał, że pragnie uzasadnić słusność sformułowania „kapłaństwo eucharystyczne” w odniesieniu do kapłaństwa ministerialnego i chrzcielnego w oparciu o nauczanie Magisterium w dokumentach Soboru Watykańskiego II i w okresie posoborowym, przede wszystkim jednak na podstawie refleksji teologicznej Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Autor dysertacji podkreśla, że w literaturze teologicznej, dodajmy: w polskiej, brak jest opracowań na temat relacji kapłaństwa wspólnego i ministerialnego w ich odniesieniu do Eucharystii.

Ks. Mętlewicz podjął temat „kapłaństwa eucharystycznego” również z powodu obserwowanego w Polsce od ponad trzydziestu lat zjawiska jakim jest sekularyzacja ochrzczonych i tracienie tożsamości przez wyświęconych szafarzy (s. 10). Najważniejszą przyczyną tego stanu rzeczy jest kryzys wiary, również wiary w Eucharystię, który dotyka zarówno świeckich jak i duchownych. „Postulat, żeby wszyscy ochrzczeni i wyświęceni w odpowiedni dla siebie sposób realizowali swoje kapłaństwo na kształt Eucharystii, jest, w ocenie autora rozprawy, bardzo ważnym powodem do podjęcia tego tematu badawczego” (s. 12–13).

Za główny cel rozprawy jej Autor postawił sobie rozwiązanie następującego problemu badawczego: w jaki sposób, zdaniem Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, kapłaństwo wspólne, wynikające z chrztu i kapłaństwo ministerialne, wynikające ze święceń oraz Eucharystia są ze sobą powiązane i czy można uzasadnić stosowanie pojęcia dotychczas nieistniejącego w polskiej literaturze teologicznej jakim jest „kapłaństwo eucharystyczne”? (s. 17).

Doktorant ma świadomość istnienia bogatej twórczości polskich teologów na temat myśli Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, również na temat zbieżny z jego dysertacją, np. książka ks. Łukasza Tkaczyka *Sakrament Eucharystii a sakrament święceń. „Loci communes” i ich teologiczno-egzystencjalne konsekwencje w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*. Jednak, jak podkreśla Doktorant, ks. Tkaczyk zajmuje się głównie sakramentem Eucharystii i sakramentem kapłaństwa, natomiast recenzowana praca dotyczy trzech sakramentów: chrztu, święceń i Eucharystii (s. 15). Tego rodzaju ujęcie jest nowością w polskiej literaturze teologicznej.

Jako metodę pracy Doktorant wskazuje metodę systemowo-personalistyczną która zdaniem ks. Cz. Bartnika zawiera w sobie trzy metody: pozytywną, systematyczną (spekulatywną) i teologiczno-historyczną. Dodatkowym argumentem za stosowaniem metody systemowo-personalistycznej dotyczącej relacji między Bogiem a człowiekiem jest fakt, że stosował ją również Joseph Ratzinger (s. 20).

3. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

Podkreślając oryginalność i nowatorskość pracy Doktorant wskazał na jej dwa wymiary: pierwszym jest „wyodrębnienie spośród źródeł treści teologicznych, które będą mogły złożyć się na nowe pojęcie «kapłaństwa eucharystycznego»»; drugim będzie ukazanie praktycznej strony tego pojęcia, co pozwoli, zgodnie ze sposobem uprawiania teologii przez samego niemieckiego teologa, ukazać egzystencjalne, duchowe i eklezjalne zaimplementowanie tego pojęcia do współczesnych zadań Kościoła” (s. 17).

Idąc tym tropem można wykazać stopniową realizację celu, jakim było wykazanie na podstawie pism Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, nauczania Kościoła i koncepcji innych teologów możliwości stosowania sformułowania „kapłaństwo eucharystyczne” w odniesieniu do świeckich i duchownych.

W pierwszym rozdziale Doktorant bada, na ile możliwe jest określenie kapłaństwa sakramentalnego w Kościele katolickim mianem „kapłaństwa eucharystycznego”. W paragrafie pierwszym ks. Mętlewicz uzasadnia, że kapłaństwo, ustanowione przez Chrystusa w Wieczerniku, było już w pierwszych wiekach Kościoła widziane w ścisłej łączności z Ciałem i Krwią Chrystusa, dlatego można powiedzieć, że biskupi i prezbiterzy

realizują „kapłaństwo eucharystyczne”. Na marginesie, w tekście można zauważyć dwie nieścisłości: Autor pisze, że uczniowie idący do Emaus byli smutni. „Spodziewali się bowiem, że Chrystus naprawdę zmartwychwstanie i pojawi się wśród nich”. Jednak Ewangelista Łukasz wyraźnie pisze, że ich smutek wynikał z zawiedzionych nadziei na królestwo mesjańskie, ponieważ „On właśnie miał wyzwolić Izraela” (s. 32). Autor stwierdza również, że w początkowym okresie nie było hierarchii, tylko apostołowie i silne przekonanie Kościoła o byciu ludem Bożym (s. 34). Jednak apostołowie stanowią już hierarchę Kościoła. W drugim paragrafie Doktorant kontynuuje opis rozwoju struktur i teologii kapłaństwa sakramentalnego aż do Soboru Watykańskiego II, zatrzymując się dłużej nad zmianami w rozumieniu kapłaństwa, które nastąpiły w średniowieczu i w okresie reformacji. W oparciu o teksty Josepha Ratzingera/Benedykta XVI dochodzi do wniosku, że „kapłaństwo katolickie jest ze swej natury zakorzenione w Eucharystii. W niej się rodzi powołanie, formuje rozeznanie i realizuje posługa. Wszystko, co związane z kapłaństwem, z Eucharystii wynika i do Niej prowadzi”. Dlatego „pierwszym wymiarem kapłaństwa jest jego wymiar eucharystyczny” (s. 90-93). Paragraf trzeci dotyczy ewolucji i zmian w pojmowaniu miejsca świeckich w celebracji Mszy świętej. Wydaje się, że zaprezentowana historia stopniowego wyłączenia świeckich z czynnego udziału w Eucharystii jest nieco schematyczna. Pisząc o nadużyciach liturgicznych w okresie posoborowym Autor pracy wskazuje m.in. na kraje Europy i kraje misyjne, bez wspomnienia o Europie Zachodniej, gdzie dochodziło i w dalszym ciągu dochodzi do eksperymentów w sprawowaniu liturgii eucharystycznej. W ostatnim, trzecim podpunkcie trzeciego paragrafu mowa jest o debacie nad kapłaństwem kobiet, która toczyła się w Kościele katolickim w latach 70. i 80. XX wieku, a powróciła w czasach pontyfikatu papieża Franciszka na synodzie o Amazonii. Stolica Apostolska już udzieliła dwóch odpowiedzi na pytanie o możliwość udzielania święceń kapłańskich kobietom: w roku 1976 w deklaracji *Inter insigniores* i w roku 1994 w liście apostolskim Jana Pawła II *Ordinatio sacerdotalis*.

Kończąc pierwszy rozdział Doktorant stwierdza, że Eucharystia jest dziełem wspólnoty Kościoła, ale nie „wszyscy uczestnicy liturgii mogą spełniać te same zadania” (s. 123–124).

W rozdziale drugim Eucharystia została ukazana jako źródło kapłańskiej egzystencji i duchowości i służebnego charakteru kapłaństwa. Autor wielokrotnie w pracy podkreśla za Ratzingerem, że kapłaństwo sakramentalne jest na służbie kapłaństwa chrzcielnego. Według niemieckiego teologa, kapłan „ma nie tylko sprawować sakramenty dla wiernych, co naśladować całym sobą Jezusa” (s. 169); „celebrans ma być „ofiarnikiem”, nie tylko sprawując Eucharystię, lecz także w czasie jej trwania w prozie życia” (s. 170).

W rozdziale trzecim Autor wyraźniej ukazuje związek z Eucharystią nie tylko kapłaństwa sakramentalnego ale i wspólnego, chrzcielnego, które na swój sposób również realizuje „kapłaństwo eucharystyczne” na wzór Chrystusa – Króla, Kapłana i Proroka. W oparciu o nauczanie Kościoła i teksty Josepha Ratzingera/Benedykta XVI Doktorant wskazuje na rodzinę, jako sanktuarium domowe i najważniejsze miejsce formacji duchowej katolików. Tam dokonuje się wychowanie dzieci przez rodziców do modlitwy prywatnej, sakramentaliów, ale przede wszystkim do Eucharystii. Nie tylko prezbiterzy i biskupi, ale również świeccy są wezwani do naśladowania w swoim życiu Chrystusa – Sługi, który daje się w Eucharystii. Benedykt XVI dostrzega szczególną więź istniejącą pomiędzy sakramentem chrztu, Eucharystii i małżeństwa. Życie na sposób eucharystyczny to dawanie świadectwa życiem o swojej wierze i służba drugiemu człowiekowi.

Czwarty i ostatni rozdział dotyczy Kościoła rozumianego i przeżywanego jako wspólnota, *communio*, w którego centrum jest Eucharystia. Doktorant podkreśla, że Ratzinger przyjmuje elementy eklezjologii eucharystycznej Mikołaja Afanasiewa dokonując jej korekty i wskazując na konieczność komunii Kościoła lokalnego z Kościołem powszechnym. Eklezjologia eucharystyczna dotyczy nie tylko relacji papieża i kolegium biskupów, ale również biskupów i prezbiterów oraz księży i świeckich. Mówiąc o tej ostatniej relacji Benedykt XVI podkreśla, że świeccy „powinni czynnie brać udział w urzeczywistnianiu *communio* przez posłuszeństwo wobec depozytu wiary, realizację świeckich inicjatyw apostolskich oraz współpracę z duszpasterzami w przestrzeni parafii i wspólnot do nich należących”. Eucharystia jest czynnikiem łączącym świeckich, biskupów i kapłanów (s. 336-337).

W Zakończeniu pracy Autor dysertacji podsumowując cztery rozdziały pracy przypomina, że jej głównym celem było znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób, zdaniem Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, „kapłaństwo wspólne, wynikające z chrztu, i kapłaństwo ministerialne, wynikające ze święceń, oraz Eucharystia oddziałują na siebie wzajemnie i czy w kontekście teologicznego ujęcia tego związku można mówić o nowym pojęciu: «kapłaństwo eucharystyczne»”? (s. 338). Ks. Mętlewicz odpowiada twierdząco, wskazując poszczególne kroki jakie uczynił w czterech rozdziałach pracy dla wykazania prawdziwości postawionej tezy. Wskazując na cechy kapłaństwa eucharystycznego Doktorant podkreśla jego charakter chrystocentryczny, komunijny i pastoralny. Kapłaństwo eucharystyczne „w rozumieniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, to udział wszystkich członków Kościoła w jednym i wiecznym Kapłaństwie Jezusa Chrystusa, który dokonuje się

przez Eucharystię, a którego bezpośrednim skutkiem jest komunijne działanie na rzecz jedności wewnątrz Kościoła (*ad intra*) i autentycznego świadectwa wobec świata (*ad extra*)”.

Autor pracy zauważa, że większość tekstów bawarskiego teologa dotyczących kapłaństwa skupia się na kapłaństwie ministerialnym, o kapłaństwie powszechnym pisze on niejako przy okazji kapłaństwa ministerialnego, stąd też ilość tekstów na temat świeckich jest zdecydowanie mniejsza od tych dotyczących wyświęconych. Również temat diakonatu nie został przez Ratzingera opracowany we wszystkich jego wymiarach.

4. Uwagi krytyczne

W tak obszernej pracy, w której Autor argumentował możliwość a nawet konieczność stosowania sformułowania „kapłaństwo eucharystyczne” uzasadniając je nauczaniem Magisterium Kościoła, poglądami teologów z zakresu teologii dogmatycznej, liturgiki, teologii pastoralnej, historii, a przede wszystkim myślą Josepha Ratzingera/Benedykta XVI nie sposób uniknąć powtórzeń niektórych kwestii i lapsusów językowych. Wskażę tylko kilka z nich: s. 10: „Mimo widocznych i pozytywnych zabiegów magisterialnych”; s. 14: „powołany na *peritusa* soborowych obrad”; s. 30 przypis nr 10: J.A. Jungmann, *Messe im Gottesvolk. Eich nachkonziliarer Durchblick durch Missarum Sollemnia* (powinno być *Ein*); s. 36 – „Geologiczne i kulturowe pochodzenie nowo ochrzczonych” (powinno być: geograficzne); s. 45: „Zostaje przez niego nazwany *sacerdosem*” (odmiana polska terminu łacińskiego); s. 61: „Kapłaństwo zostało „wyparte z ogólnego kontekstu zgromadzenia kultycznego jako pojedynczy sakrament, jest konieczne, by sprawować rytę zatwierdzone sakramentalnie przez Kościół” (zdanie niejasne); s. 114 – „celebrując liturgię bez bez wyświęconego szafarza” (dwukrotnie przyimek „bez”); s. 178- „Wyświęceni powinni wiedzieć” (wyświęceni); s. 184 – „Zbyt rozrywkowe czy luźne podejście do przestrzeni liturgii”; s. 195 – „Treść pierwszego paragrafu jest w pełni przewidziana dla podjęcia refleksji”; „przez priorytetyzację Eucharystii”; s. 243 – „*si Deus non daretur*” (etsi); s. 339 – „klerykalizowania świeckich i laikalizowania duchownych” (zeświecczenie, sekularyzacja duchownych); s. 340 – „Ten anaboliczny charakter Bosko-ludzkiej komunii sprawia” (anabatyczny).

Autor na s. 52-53 podkreśla, że od IX wieku prezbiterzy są wyświęceni wyłącznie do sprawowania Eucharystii. Czy nie sprawowali już innych sakramentów?

Na s. 56 czytamy, że autorem pisma *Obrona Wyznania Augsburskiego* jest Marcin Luter, ale był nim w rzeczywistości Filip Melanchton.

5. Pytania do Doktoranta

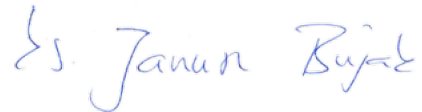
- 1) W jaki sposób Maryja, w świetle teologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, może być dla wszystkich ochrzczonych, szczególnie jednak dla kobiet, przykładem realizacji „kapłaństwa eucharystycznego”?
- 2) Jakie znaczenie dla zrozumienia „hermeneutyki ciągłości” w spojrzeniu na rozwój liturgii miało motu proprio *Summorum pontificum* Josepha Ratzingera/Benedykta XVI?
- 3) Na s. 303 Doktorant podkreśla, że „Relacje między proboszczami a świeckimi nie mogą już opierać się na zasadzie: *Ecclesia docens – Ecclesia discens*, ale na wzajemnym poszanowaniu zadań i ról, jakie każdy w tymże Kościele powinien spełniać”. Podobna krytyka relacji nauczający – nauczani wyrażona została na s. 339. Czy Joseph Ratzinger rzeczywiście odrzucał rolę kapłana jako tego, który jest posłany by nauczał wiernych świeckich?
- 4) W czym, według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, przejawia się komplementarność kapłaństwa służebnego i kapłaństwa powszechnego?

6. Wniosek końcowy

Praca doktorska ks. Krzysztofa Mętlewicza *Kapłaństwo eucharystyczne w teologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* napisana pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Mariana Kowalczyka SAC jest interesującą i oryginalną próbą ukazania Eucharystii jako istoty życia chrześcijańskiego zarówno kapłanów jak i świeckich. Doktorant przekonująco wykazał, że w nauczaniu Pisma Świętego, Magisterium Kościoła i w myśli Benedykta XVI Sakrament Miłości ustanowiony przez Chrystusa w Wieczerniku jest „źródłem i szczytem” życia chrześcijańskiego, a celebracja Eucharystii jest najdoskonalszą formą realizacji życia Kościoła i współdziałania powołań, darów i charyzmatów, którymi Bóg obdarza swoją Oblubienicę. W sprawowaniu Mszy świętej, w szeroko pojętym kulcie eucharystycznym a następnie w życiu zgodnym z tajemnicą Eucharystii realizuje się „kapłaństwo

eucharystyczne” całego Ludu Bożego. Uwagi krytyczne nie podważają wartości pracy doktorskiej jako całości.

Wniosuję zatem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie postępowania w sprawie nadania ks. Krzysztofowi Mętlewiczowi stopnia naukowego doktora nauk teologicznych.

Koszalin, 13.03.2024 r.

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak